

**ČECHIKO RAJARIBEN NA KEREL LAČHI
BUŤI IMAR PANDŽ BERŠ
O ŠKOLI DISKRIMINEN LE ROMEN**

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

errc
european roma rights centre

E Amnesty International hin globalno uprehazd'lipen buter sar trin miliona manušenca, save la den e zor, dženenca the aktivistenca khatar 150 thema the regiona andre luma, save pen maren vaš oda, te ňikasko ňiko te na lel leskerro manušeskerro čačipen. Amari vizija hin e luma, kaj hin savore dženen jekh manušengero čačipen, sar hin irimen andre Všeobecná deklarace lidských práv (Deklaracija vaš savore manuša pre lengero manušengero čačipen) the aver maškarmutne standarda pal manušengero čačipena. Na peras tel ňisavo rajariben/vláda, politicko ideologija, ekonomicko interesis, abo Devleskerro pařaviben. O love den o džene andre Amnesty International the chudas len tiš le manušendar, save interesinel amari buři.

O Evropsko centrumos vaš čačipena predal o Roma (ERRC) hin maškarmutno organizacija, savi del o vast andre manušengero čačipena predal savore manuša, anglal, andro mariben le rasismoha the te hin o Roma marde pre lengere manušengero čačipena. Kerel oda la strategicko litigacijaha, avrirodkeribeneha the dikhel pal e politika, tiš la advokacijakera buřaha the sikhľuvibeneha pal manušengero čačipena. Le beršestar 1996, kana has kerdo o ERRC kamel le Romenge te del o vast andro mariben la dikriminacijaha, jekh manušengero čačipena predal sako manuš, jekh čačipen andro sikhľuviben, manušengero čačipen te kamen te bešel andro khera, jekh zdravotno/medicinsko sajipen, the aver sa manušengero sajipena.

E Amnesti International the o Evropsko centrumos vaš Romengere manušengero čačipena dine avri ada hiros sar jekhetaři publikacija andro berš 2012

Amnesty International Ltd
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW
United Kingdom

Evropské Centrum pro práva Romů
(European Roma Rights Centre)
1074 Budapest
Madách tér 4
Hungary

© Amnesty International a European Roma Rights Centre 2012

Index: EUR 71/006/2012 Romani
E čhib andre originalno publikacija: angľicko čhib

Savore čačipena hin ča le autoren. Pre publikacija hin tiš autorska čačipena. Vaš advokačno praksija, kampaňa the sikhľuviben šaj la publikacijaha keren o manuša buři. Našti e publikacija ňiko bikenavkerel. O autora kamen pal e buři la publikacijaha te džanel, te šaj keren avrirodkeriben, sar e publikacija andre praksija del o vast le manušenge. Te vareko kamela la publikacijaha te kerel vareso aver, sar hin irimen upreder, te kamela o tekstos te thovel andre aver publikaciji, abo kamena e publikacija te thovel andre aver čhib, čerinena o tekstos, ta kempel te irinel le autorenghe the te mangel len. O autora vaš oda šaj mangel o love. Te kamena te mangel le autoren, abo te phučel pre varesoste pal e publikacija ta šaj oda keren pre: copyright@amnesty.org a office@errc.org.

Foto pre angľuři sera: Romane čhavore khatar ostravsko ulica Přednádražní pro drom andal e škola.

© Jiří Doležel

O čitra save hine andre ada hiros has kerde pro seminaris, savo kerde jekhethanes e Amnesty International the o Evropsko centrumos vaš Romengere čačipena andro 26. julos 2012 Ostravate.

O EDITORIALIS

O AGOR	1
ZAKLADNA ŠKOLI PRAKTICKA: SIKHLUVIBEN NA DŽANEL KAJ TE DŽAL	3
O PROBLEMOS CHUDĽA NEVO NAV	3
E RASOVO SEGREGACIJA DŽAL DUREDER ANDRO „PRAKTICKO SIKHLUVIBEN“	7
SEGREGIMEN THE MEK GOREDER	13
AVER THE NAJEDNAKA	13
E SEGREGACIJA: O FINANCIJI THE O MARKETINGOS	18
O SAJIPENA SAVE HIN KERDE PROSTO VAŠ O ROMA	19
E SEGREGACIJA ANDRO NULTA TRIJEDI	21
ŠAJ KIDES AVRI - KĽEJA KIJE SEGREGACIJA AVER SERATAR	22
O AGOR	23
E GOĎI, SO KAMPEL TE KEREL	24
PAŠ O TEXTOS	26

Romaňi školačka, so phirel andre trijeda 1.A andre ostravsko škola n.2

O AGOR

“But nevo nane.“ Duj droma...kaj hine romane čhavore...garude..Duj droma andro sikhľuviben ...dureder.“

O direktoris khatar zakladno škola angluno sikhľuvibneskero drom Ostravate

13. novembriste 2007 diňa Evropsko sudos vaš manušengere čačipena (Evropsko sudos) andre kauza D.H the aver džene mujal e Čechiko republika baro verdiktos, kaj phenel, hoj te romane čhavoren bičhaven andro školi vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha, ta oda hin e diskriminacija.¹

“Manušen/čhavore, vaš save has diňi e skarža thode te sikhľuvel andre škola vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha lengero sikhľuviben has lokeder sar pro normalne školi, the jon has andre izolacija le čhavorendar khatar majoritno populacija.”

Evropsko sudos vaš manušengere čačipena, D.H. the aver džene mujal e Čechiko republika.²

Sam pandž berš dureder the Ostravate akana phiren andro školi terneder strične phrala, strične pheňa, čhavore khatar e famelijja abo o čhavore, so bešen paš o džene, save e skarža akor dine. Sar jon dikhen o dživipen andre škola the hin oda imar aver sar akor sar has e kauza D.H? Keci the so hin nevo Ostravate?

Ada hiros phenel, hoj but romane čhavore hine andro školi the o trijedi vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha dureder. O hiros anel o fakta, hoj sar oda hin akana, nane predal o čhavore mišto the nasikľarel le čhavoren „akuratno dživipen andre phundrado the tolerantno sa manušengero dživipen“.³ Le hirostar hin te dikhel, hoj andro čechiko sikhľuvibneskero sistemas hin barieri,

E KAUZA D.H.

Andro berš 2000 dine 18 džene e skarža paš Evropsko sudos vaš manušengere čačipena predal e diskriminacija the manušengero čačipen pre lačhi šancija andro sikhľuviben. O džene has Roma, save thode andre zvlaštno škola vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha, kaj o sikhľuviben nane avka pharo. Phenenas, hoj len andro školi thode vaš lengeri etnicita. O mariben vaš o čačipen chudle andro berš 1999, no o sudi andre ČR lengere kauzi na lenas sar legalno skarža.

Zvlaštne školi has vaš „čhavore, save našti sikhľuvenas pre zakladne školi the špecialne zakladne školi“.⁴ Či o čhavoro andre ajsi škola phirela, oda phenelas o direktoris pal intelektualna testi, avka sar len o čhavore kerde. Vaš redukcija andro školsko sikhľuvibneskero konceptos palis o čhavore našti džanas dureder te sikhľol the našti rakhenas lačhi bući.

Andro berš 2005 chudle o zvlaštne školi aver nav „základna školi prakticka“ no o konceptos andro sikhľuviben ačhiľa avka sar has.⁵

Andro berš 2007 o Evropsko sudos phenďa, hoj andre Čechiko republika hin dureder e tendencija te thovel romane čhavoren andro zvlaštne školi the diňa o verdiktos, hoj adi praksija hin diskriminačno.

2000 APRILIS 18 romane džene dine e skarža paš o Evropsko sudos mujal e diskriminacija the lengero manušengero čačipen pre lačho sikhľuviben.

save namukhen le čhavoren andro angluno sikhľuvibneskero drom. Čechika amta džı adadřives nadžanle te kerel agor andre rasovo segregacija andro čechike školi, abo mištes te kerel buter inkluzivno sikhľuvibneskeri poľitika sar hin Národní akční plán inkluzivního vzdělávání (NAPIV) the e Strategie boje proti sociálnímu vyloučení 2011 -2015.⁶

Andro junos the o julos 2012 e Amnesty International the o Evropské centrum pro práva Romů (ERRC) has te dikhel andre Čechiko repubľika, te jekhetanes vakeren le amtenca, džandle manušenca pro sikhľuviben, le manušenca khatar e spoločnosťa, le direktorencu khatar o školi, le učitelencu the lengere pedagogicke asistentencu. Angluno koter andro avrirodkeriben has o čiros andro romane famelřiji Ostravate. O Amnesty International the ERRC vakerenas 19 čhavorencu, save hine irimen andro trin ča čisto romane školi andro koter Ostrava-Přívov the o školaku irimen andre škola Ostrava-Vřtkovice. Ada hiros sikhavel sar dživen romane čhavore the lengere daja the o dada, so dživen andre ola jednaka kotera the phiren andre jednaka školi sar o džene andre kauza *D.H.*

Ada hiros dikhel pro duj anglune faktora, save hine andro sikhľuviben, te džal pal romane čhavore: hoj len thoven andro školi kaj nachuden angluno sikhľuviben the lengeri segregacija andro „romane školi.“ Ala faktora sikhaven, hoj e sistemovo diskriminacija te džal pal romane čhavore andro čechiko sikhľuviben džal dureder.

Pandž berš pal o verdiktos andre kauza *D.H.* ačhiľa e situacija ajsi sar has anglal e kauza. E šancija pre lačo dživipen maškar ezera čechika džene romaňa nacijaha nane lačhi, bo len pale the pale bičhaven andro segregimen abo prakticka školi. E Amnesty International the e ERRC vaš oda mangel, te hin imar kerdo o agor andre aja nalačhi, napaťivalři praksija.

AVRIRODKERIBEN ANDRO ŠKOLI

Ada hiros dikhel ostravske školi save sako vičinel „romane školi“, savo tipos sikhľuviben den the save faktora has pro agor andre segregacija. Andre sako škola save has dikhle hin andro trijedi 90% romane školaku.⁷ Andro štar avri kidle školi (lengere nava hine andro hiros charneder) šaj dikhas e diskriminacija, savaha pen o školaku andro sikhľuviben maren. Sikhaven, sar oda hin te o amta nič la situacijaha nakeren.

E ŠKOLA N. 1

Andro berš 2006 zvlaštno škola le 90% romane čhavorencu. Andro buter trijedi akana džal o sikhľuvipen pal školno sikhľuvibneskero programos la redukciľaha.

E ŠKOLA N. 2

„Romaňi“ základno škola anglune sikhľuvibneskere dromeľa/programoľa, kaj sikhľuven o čhavore základno sikhľuvipen the o sikhľuvipen la redukciľaha.

E ŠKOLA N. 3

Varekana na romaňi škola, akana buter „romaňi“ základno škola anglune sikhľuvibneskere dromeľa, kaj sikhľuven o čhavore základno sikhľuvipen the o sikhľuvipen la redukciľaha.

E ŠKOLA N. 4

Varekana oda has zvlaštno škola, akana základno škola anglune sikhľuvibneskere dromeľa/programoľa kaj sikhľuven o čhavore základno sikhľuviben the o sikhľuviben la redukciľaha.

AUGUSTOS E komisija OSN vaš manušengere čačipena sikhada pro but romane čhavore andro zvlaštno školi, save hine vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha. E komisija phenda, hoj aja bari prezentacija šaj sikhavel pre stereotipno praksija te džal pal o romane čhavore the paľis len nadel šancija te šťudinel pre maškarutne školi.

2001

ZAKLADNA ŠKOLI PRAKTICKA: SIKHL'UVIBEN NA DŽANEL KAJ TE DŽAL

“Vaš oda chudle sikhluviben, savo mekh bararđa lengere problemi the nadiña len šancija te bararen pengero džaniben, niko len nadiña o vast andro čače pharipena sar šaj sikhluven andre normalne školi the baraten pengere džanibena, save bi len denas e zor andro dživipen maškar e majorita“.

Evropsko sudos vaš manušengere čačipena D.H. the aver džene mujal e Čechiko republika⁸

O PROBLEMOS CHUDĽA NEVO NAV

E Ostravsko škola n. 1 hin akana prakticko škola, the te joj korkori phenel, hoj ale beršestar imar hiñi normalno zakladno škola. E škola hin na dur la Ostravatar-Přivozistar kaj bešen but romane famelji.⁹ E škola del le čhavoren vaš oda, hoj mištes phiren andre škola o prezenta, ajsi praksija pro zakladne školi nane. Aver lačo argumentos pre popularita hin aktivno pedagogicko asistentos, savo phirel andro famelji.

Dži andro berš 2006 e škola perelas andre kategorija zvlaštne školi. Pal o nevipen andro berš 2005, kana o školsko zakonos o školi ale tipoha vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha imar nakamelas, e škola chudĽa nevo nav-Zakladno prakticko škola. Buter džene la kauzatar D.H. phirenas andre adi škola.

Perše trin berša e škola sikhĽarel pal normalno the jekheranes redukimen sikhĽuvibeskeros programos, savo hin vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha. Andro školno berš 2011/2012 has buter čhavore (29 le 35) andro peršo dži trito berš sikhĽarde pal normalno sikhĽuvibeskeros programos. Ala trijedi hin eña ora čechiko čhib andro kurko, o čhavore andro redukimen programos sikhĽuven čechiko čhib ča efa ora andro kurko. Avka oda hin the andre matematika. Andro normalne trijedi hiñi pandžvar andro kurko,

andro prakticka ča štarval. O čhavore andre prakticko trijeda phiren buter pro tělocvikos/fiskultura –trival andro kurko, andre normalno ča duvar andro kurko, the buter len hin odborna či vastengere bufa – trival, abo the pandžvar, normalno hin jekh ori.¹⁰

Andro bareder školska berša e škola imar dikhel aver konceptos. Buter čhavore štarto dži eñakere trijedi (61 le 70) imar sikhĽuven pal redukimen programos. Eña čhavore so ačhen hine sikhĽarde pal normalno zakladno programos, no andre prakticko trijeda.¹¹ Realita hiñi ajsi, te hin o čhavore irimen andre škola n. 1 šaj užaras, hoj perena andro prakticko sikhĽuven.

SikhĽuviben vaš sakod'iveseskero dživipen

Sar phenel o direktoris angluñi ideja andre škola hin te sikhavel le čhavoren pre sakod'iveseskero dživipen. E diferencija maškar normalno the redukimen sikhĽuviben hin te dikhel imar olestar, save ora o čhavore sikhĽuven. Hin te dikhel e prioritata andro „prakticko“ sikhĽuvipen the o teoreticka sikhĽuvipena nane prioritna. Palis šaj phučas, či ajsou redukimen programos nalel le čhavorenge e šancija andro dživipen. Nadikhas paš oda savi kvalitno buťi keren o učitefa, o sikhĽuvipen, savo chuden o čhavore andro prakticka školi nane ajsou, te len del šancija pre maškarutñi, abo bareder škola.

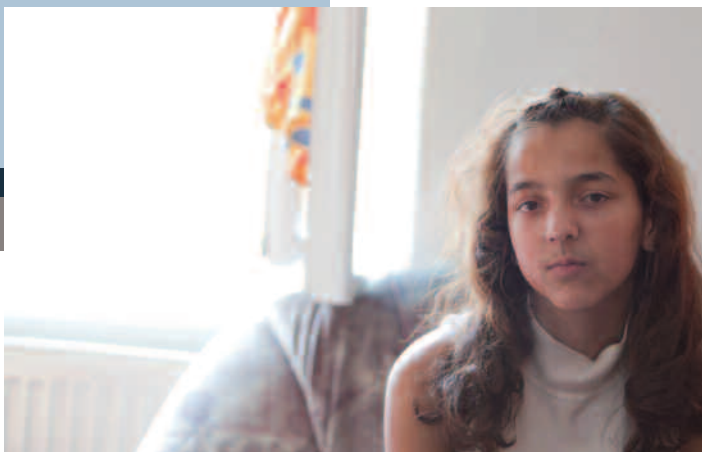
© Jiří Doležel

© Jiří Doležel

© Jiří Doležel

ROMI, ŠKOLA N. 1

Romanoskero dad, o Roman D., irinda savore čhavore andre škola n.1, bo hiňi paš e ubitovňa kaj bešel. Andre škola leske phende, hoj imar nane zvlaštno, ale normalno zakladno škola. O Roman D. daral, hoj „e škola len mištes nasikhľarel. O čhavore dikhen jekh avrestar so keren, the nane odoj diferenciji, bo buter džene hine Roma.“¹² Andro junos 2012 leskero čhavo Romi phirda avri pandž-to trijeda kaj sikhľuvelas andro redukimen programos. Jov the leskere duj phrala gejele te kerel o probi andre pedagogicko –psychologická poradňa. O Roman phenel, hoj o probi sikhade, hoj o čhavore hine andro sikhľuviben „palal“. Vaš oda pafis le čhavoren thode andre prakticko trijeda.

O Romi vaš oda mekh nasikhľol ňisavi aver čhib, avka sar andro normalne školi. Te phučas soske, ta phenel: „nasam čhavore la zaklano školatar, ale prakticko školatar.“ Pal redukimen sikhľuvibneskero programos andre leskeri škola oda avka hin. O čhavore chuden te sikhľuvel angľicko čhib andre šov-to trijeda the sikhľuven duj ora andro kurko. Te phirdahas o Romi andre normalno zakladno škola, chudelas bi te sikhľol e čhib imar andre tri-to trijeda the sikhľolas bi trival andro kurko.

Upral: O Romi, čhavoro khatar pandž-to trijeda sar irinel khere o probi; Romiskero phral o Ondro; Le Romiskeri phen e Květa.

Kana has phučlo le direktoristar la školatar n.1, soske andre leskeri škola hin ajci but romane čhavore, phend'a, hoj „ala čhavore bešen pašes paš e škola“¹³. Te kampelas te phenel, savi len hin mentalno retardacija, ta oda imar nadžanelas te phenel, the avka, hoj buter čhavore sikhľuven pal o programos vaš o čhavore loka mentalna retardacijaha.

Prakticko sikhľuvibneskero programos

E škola n. 1 pre pengere internetova seri phenel, hoj lakeri angľuňi buťi hin, te sikhľarel le čhavoren te džanen sar kempel te dživel, te len hin primarna socialna džanibena avka, te mištes dživen maškar čechike manuša. E škola kerel:

- O planos andre škola hin variabilno vaš o „prakticko dživipen“;
- Te džanel sar o čhavore te naperen andre sociopatija;
- Te sikhľarel le čhavore pre buťi;
- O metodi, save dikhen, te le čhavoren hin andre škola e aktivita;
- O sikhľuviben, hoj nane le manušen ča manušengere čačipena, aľe hin tiš o kaml'ipena, save sako musaj te ľikerel.¹⁴

Ala meti/ užaripena sikhaven pro purano dikhiben, saveha e škola dikhel romane čhavore, te daral, hoj perena andre sociopatija the nakamena te kerel e buťi. Ajse užaripena nane andro zakladno programos andro sikhľuviben, save has phende andre Ramcovo sikhľuvibneskero programos vaš zakladno sikhľuviben. Pal o Ramcovo sikhľuvibneskero programos kempel o sikhľuviben te del e motivacija te o čhavore študinen durerder the te bararen pengero potencialos.¹⁵

The avka, hoj o barieri save nadenas le čhavoreng e šancija te študinel pre maškarutne the bareder školi

imar nane, andre realita le čhavoren khatar prakticka školi, abo trijedi kaj has redukimen sikhľuviben hin ča cikňi šancija, hoj pen dochudena pre aver sar učňovsko maškarutňi škola.¹⁶ Kada hin mek buter te dikhel akor, sar o zakonos phenel, hoj o zakladno sikhľuviben hin ča jekh, no le čhavoren khatar prakticka zakladne školi hin irimen pro ľil, hoj lengero sikhľuviben džalas andro redukimen kurikulum.¹⁷

© Jiří Doležel

O čhavore andre 9.to trijeda keren manualno buťi e škola n.2

2002 JUNOS Komitetas/ O Výbor OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva diňa e kritika pre Čechiko republika vaš but čhavore andro zvlaštne školi, so palis anel e diskriminacija, bo len nane štandardno sikhľuviben the ľidžal peha o stigmatos la loka mentalno retardacijaha.

TE AČHOL AUTOMECHANIKOSKE: ČAČES ČA SUNO?

O Roman K. hino dad duj čhavorenge andro školska berša. Leskeri phen has jekh le dženendar andre kauza D.H. Te adadives dikhel pre situacija andre savi hine leskere čhavore, nadikhel feder e situacija andre dikdriminacija te džal pal romane čhavore andro školi the dikhel upre la skepsijaha. Soduž leskere čhavore phiren andre škola n. 4, varekana zvlaštno škola, savi akana hiñi normalno zakladno škola Ostravate-Vitkovicende. O Roman phenel, hoj e škola dikhen o

© Jiří Doležel

**E Barbora the o Kevin phiren
andre ostravsko škola n.4**

manuša sar ajsi, so hiñi vaš o čhavore, save hine „na avka but godaver“ the hin len o problema. Nane leske pre dzeka, hoj o Kevin andre pandž-to trijeda the e Barbora andre duj-to trijeda mek nadžanen mištes te genel the te ginel.

Andro školsko berš 2011/2012 nahas maškar 30 absolventa andre škola n.4 ñiko kas bi ilehas pro gimnaziumos, khatar šaj džalas pre bari škola. Dešthejekh absolventa has ile andro učňovsko oboris la maturitaha the eŧta andro aver maškarturne školi. Savorendar 30 absolventendar 18 gejle avri andal e škola sigeder sar andre 9 trijeda.¹⁸

Andro berš 2011 kampľa le Romaniskero čhavo o Kevin te kerel o probi ko psychologos andre poradňa. O Roman phenel, hoj le čhavores hin e diagnoza hiperaktivita. Has phendo, hoj andro sikhľuviben hin „navka but godaver“ the vaš oda phirel akana andre prakticko trijeda.

O Kevin bi kamelas te ačhol automechanikoste. Ada suno leske andre realita namusaj te džal avri. The akor, hoj pal e legislativa, savi akana hiñi nakampel te thovel andro sikhľuviben ñisave barieri, te kamela vareko te džal pre varesavi maškarutñi škola. O prakticka školi Ostravate den le čhavorenge o registra, andre save školi šaj džan. Ada registros hin ča čepo oborencas pre učňovske odborna škol.¹⁹ Te kamel o čhavoro te džal pre maškarutñi škola kampil leske o fil, hoj phirda avri e 9-to trijeda andre zakladno škola. O maškarutne školi tiš dikhen, savo tipos sikhľuviben le čhavores hin. Oda hin angľuñi informacija so o školakos džanel the či džanelas te kerel e maškarutñi škola, abo sar džanel aver čhiba.

Le Kevinoskeri kauza mištes sikhavel, sar oda hin te le čhavoren thoven andre prakticko škola abo trijeda. Našaven e šancija pre lačo sikhľuviben. Hjaba, hoj o zakonos phenel, hoj len hin jednaka šanciji. Kampil kija ča te o čhavoro nadžanel savoro mištes andre škola the mek les hin e diagnoza loko mentalno retardacija. Konkretna pařavibena, save phenena, hoj psychologicko avrirodkeriben nadikhela o čhavoro vaš leskero nalačo socialno statutos sar loko mentalno retardacijaha, tiš nane igen bar.²⁰ O čechiko sikhľuvibneskero sistemos mek igen lokes del le čhavoren andro prakticka školi.

2003 **DECEMBRIS** O Výbor /Komitetos OSN pro odstranění rasové diskriminace diña e kritika pre Čechiko republika vaš but čhavore andro zvlaštno školi. O Komitetos /Výbor phenda, te Čechiko rajariben (uprune raja,vláda) e situacija andro sikhľuviben, te džal pal o Roma, dikhel feder, hoj oda kerel avka, te hin romane čhavore irimen andro zakladne školi.

E RASOVO SEGREGACIJA DŽAL DUREDER ANDRO „PRAKTICKO SIKHLUVIBEN“

Hin dumindo hoj andre Čechiko republika dživen vaj 150 000 dži 300 000 Roma (1.4 dži 2.8 procenta bešutne manuša/obyvatel). Andro Moravskoslezsko koter kaj hin angluno foros e Ostrava hin romane čhavore nekhbuter andro prakticka školi, hin oda 41 procenta.

O hiros so diňa o ombudsmanos le junostar 2012 phenel, hoj ajci romane čhavore andro prakticka školi nane lačhes, the hoj aja bari prezentacija sikhavel pre segregacija, vaš savi pale perena o romane generaciji, savi andre ajse školi phiren andro čorikano dživipen. O hiros phend'a la rajipneskere ČR, te kerel ajse aktiviti, save romane čhavoren dena šancija pre lačo zakladno sikhľuviben.²¹

Andro marcos 2010 o Čechiko rajariben il'a Národní akční plán inkluzivního vzdělávání (NAPIV), te leha del andre praksija o verdiktos Evropske sudostar andre kauza *D.H.* Pre ada dokumentos perelas buterval e kritika khatar o organizaciji, save naperen tel o rajariben, predal oda, hoj naphenel mištes, sar the so te kerel, predal o financiji the baro čiros kana džala andre praksija. Agorutni kritika has andro marcos 201.²² Na ča pre proceduralna nalačhipena perelas e kritika pro NAPIV, aľe tiš vaš oda, hoj o problemos rasovo diskriminacija andro čechiko sikhľuvibneskero sistemas nadžanel mištes te sajinel, the avka, hoj pro problemos dine e deklaracija, bo oda has jekh meta andro dokumentos.²³

Andro septembris 2011 il'a o rajariben koncepčno dokumentos savo vičinde Strategie boje proti sociálnímu vyloučení (Strategie). O dokumentos phenel, hoj džanel, kaj o sikhľuvibneskero sistemas „nadžanel sar ajci čhavore andro angluno sikhľuvibneskero sistemas te likerel, o čhavore, save hine khatar specificka kulturna abo socialna grupi,

© Jirí Doležel

O Přednádraží, Ostrava, junos 2012.

save hine andre segregacija andro paralelno sistemas andro školi, the palis nachuden lačo sikhľuviben.²⁴ O rajariben upre phend'a, hoj andro prakticka školi kerela e transformacija andro berš 2017.²⁵

O diliņipen the duj droma andro sistemas sar o čhavore sikhľuven

“Pro rajariben ňiko čačes nadžanel, keci čhavore hine sikhľarde the andre save programa.”

Zaačhado vaš o ombudsmanos ²⁶

O sikhľuvibneskero sistemas Ostravate hin charakteristicko oleha, hoj nadžanel le čhavoren diferentne džanibeneha, abo khatar diferentna socio - kulturna thana, oda hin nekhbuter o Roma, te integrinel andro normalne školi. Romane čhavore adaj ačhen andro prakticka školi the o trijedi. Andre savore trin školi andre Ostrava-Přívov (kaj dživen nekhbuter

O sikhľuviben andre 1 trijeda e škola n.2, junos 2012

Roma) hin buter romane čhavore sar gadžikane. Savore trin školi tiš sikhľaren pal prakticko sikhľuvibneskero programos. Kada programos hin vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha, socialne izolacijaha, abo te len hin varesavi abnormalita, oda šaj hin e hiperaktivita. Aver kurikulum šaj hin kerdo vaš e skupina/grupa avka, hoj hin kerde „prakticka trijedi“, abo individualnones avka, hoj hin kerdo aver „sikhľuvibneskero planos“. Palš šaj hin o sikhľuviben igen aver.

Andro čechiko sikhľuviben mek nane kerde lače mechanisma, save bi dikhenas efektívno monitorovačno sistem os the e kontrola/revizija sar hine o čhavore thovkerde andro trijedi avre sikhľuvibneskere

programenca, na ča te džal pal e procedura, al'e tiš andro primarna phučibena sar hin e kvalita andro sikhľuviben the e ideja „nadiskriminacija“.²⁷

Ačhol o phučiben, sar kamen čechike amta, te del garancija/zaruka te buter sikhľuvibneskere programa nane vaš o romane čhavore dikriminačna, avka sar phenelas o verdiktos andre kauza *D.H.* But avrirodkeribena so kerde štatna organa sikhaven, hoj aja diskriminacija andro čechiko sikhľuviben džal dureder.

Avrirodkeribneskero hiros le Ombudsmanostar le junostar andro berš 2012 nekhfeder sikhavel, hoj o

2004 E Evropsko komisija mujal o rasismos the e intolerancija (ECR) zorales phenda, hoj romane čhavore hine dureder bičhavkerde andro zvlaštne školi. Diňa direktos, hoj aja praksija kerel bareder lengero nalačo socialno statusos maškar sa manuša, the mek upreder lenge mosarel calo dživipen

rajariben dureder nadžanel, so te kerel le verdiktoha andre kauza *D.H.* Andro školsko berš 2011/2012 o Ombudsmanos kerďa andre calo republika avrirodkeriben andro 67 avri kidle školi, save sikhľaren o programos vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha. O avrirodkeriben sikhadďa, hoj romane čhavore andre ala prakticka školi abo trijedi hin vaj 35%.²⁸

The te pen varekana zvlaštne školi (63,9%) akana vičinen zakladno škola, avka, sar oda kerďa e škola n.1, pal savi imar irinahas, savore školi sikhľaren redukimen programos/štruktura.²⁹ E epizoda neve naveha vaš o školi the agor andro buter paralelna sistema has kerďi ča sar formalita, no čačes naandďa bareder šanciji andro čhavorengero čačipen pre lačo sikhľuviben.

O Mińisterstvos pal o sikhľuviben phenel, hoj nane akana nisave data keci čhavore hine sikhľarde pal prakticko sikhľuviben vaš o čhavore loka mentalno retardacijah.³⁰ Nekhbareder bibacht sar o školi ile aver nava has le dajen the le daden, le čhavoren, le školen the tiš le Mińisterstvos vaš o sikhľuviben. Te has phučlo romane dajendar the le dadendar andre savo tipos sikhľuviben hine lengere čhavore irimen, ta jon korkore nadžanenas.

Khatar zakladno škola andre prakticko škola abo trijeda. O alternativa nane

“Šaj hin bibacht, hoj o probi nahas objektivna the sar len o čhavore kerde nahas dikhlo le aspektoha pre lengere specificka charakteristicka džanibena, avka sar oda hin te džal pal romane čhavore. Vaš oda o probi našťi dikhas sar inštrumentos pre oda, te le čhavorengel las lengero čačipen pro sikhľuviben.”

*Evropsko sudos vaš manušengere čačipena andre kauza *D.H.* the aver džene mujal e Čechiko republika*

Andro prakticko sikhľuviben džal o drom akor, sar o čhavoro džal mek jehvar andre jekh trijeda. Šaj užaras, hoj ajso čhavoro hino bičhado pre psihologicka probi, save den buter zor, pre oda,

© Jiří Doležel

E šatňa pro hundri andre škola č.1, junos 2012

te hino thodo andre prakticko škola, the nadikhen pal oda, te le čhavores sajinen avka, te šaj ačhel andre zakladno škola.

O direktoris khatar e škola n.2 phendďa, hoj „hin čačo, o čhavore džanen mištes te sikhľuvel pre peršo postos andre normalne zakladne školi. O problemi hine pro dujto postos, kaj hin o sikhľuviben imar pharede”.³¹ O školi te dikhen, hoj pen chuden o problemi, ta naden čhavoreske o vast, no hin tendencija, hoj le čhavores ispiden andro školi, abo trijedi le redukimen sikhľuvibeneha, ta andre segregacija.

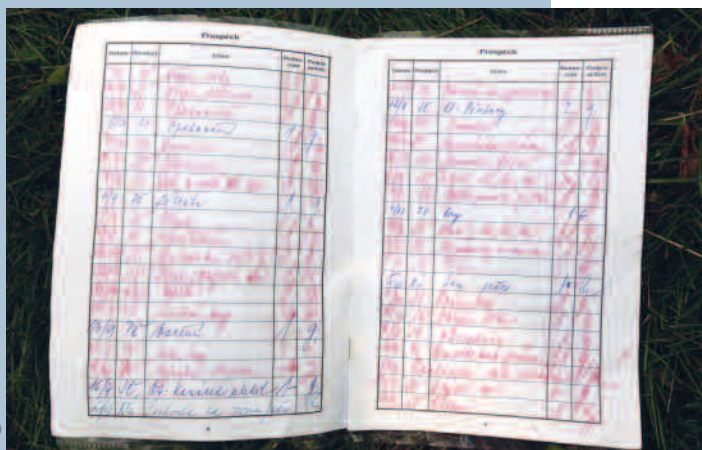
2004

SEPTEMBRIS Has kerdo nevo zakonos, Zvlaštne školi vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha has oficialnones andre phandle.

© Jiri Doležel

© Jiri Doležel

Upral: E Anička, phirel andro pandž-to trijeda pre škola n.2, junos 2012; La Aničkakero zošitos andre pandž-to trijeda.

LA ANIČKAKERO DROM

E Anička phirel andre pandž-to prakticko trijeda pre normalno zakladno škola n.2. Ostravate. E škola sako prindarel sar čisto romaňi škola, savi sikhľarel normalno the redukimen sikhľuvibeskeru programos. Andre trijeda laha hine o čhavore khatar tri-to, štvár-to the pandž-to trijeda, save hine sikhľarde pal o sikhľuviben vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha, E Anička igen mištes džanel o sikhľuviben the anel khere ča lačhe znamki.

E Anička imar duvar phirel andre aver škola. Pro agor phirelas pre škola n.2 Ostravate adre normalno trijeda. Sar phirelas andre štvár-to trijeda gejl'a la famelijaha te bešel andro Uhersko Hradiště, kaj la irinde andre trijeda sar Ostravate. Odoj la Anička has problema, bo o učiteľa kamenas, te džanel buter sikhľuviben, sar so džanelas Ostravatar. Nadine la o vast, te phareder sikhľuviben te sikhľol. O problema la has bareder the barader the palis kerelas e trijeda mek jekhvar. La Aničkakeri phen duminel, hoj oda has vaš oda, bo Ostravate andre škola n.2 has lokeder sikhľuviben sar andro Uhersko Hradiště. Palis e Anička kerđa o probi andre poradňa the odoj phende, hoj la hin loko mentalno retardacija. Lakeri daj phend'a, hoj paš o probi nahas, bo nadžanelas, kaj oda hin avka but angluno vaš Aničkakero dživipen.

Palis e famelija gejl'a pale te bešel andre Ostrava. Kaj la Anička pale irinde andre škola n.2, no akana imar andre prakticko trijeda. O sikhľuviben igen mištes akana džanel, the chudel same jeknotki. E Anička the lakeri baba paľan, hoj šaj džanelas andre škola mek buter, te la dinenas o vast. Andre škola kaj phirel, nachudel o ukola, nahordinen khere o gende či oda, so andre škola irinen. La famelija hin phariben, hoj e Anička adaj našavel o potencialos.

2005

JANUARIS Nevo školsko zakonos gejl'a andre praksija. Zvlaštne školi has vičimen zakladna prakticka školi, no o sikhľuviben ačhiľa ajso sar has.

O direktoris khatar e škola n. 2. phend'a, hoj o čhavore hine bičhavkerde pre psychologicka probi pale the pale andro lengere sikhľuvibnaskere berša pre zakladno škola.³² Andro berš 2005 the 2011 o rajariben kerďa novelizacija andre vihlaška pal o „poradenska služby andro sikhľuviben.“³³ Pal aja nevi vihlaška o čhavore anglal oda sar len dena andre trijeda kaj hin o sikhľuviben redukimen, kerena akana duj probi. Jekh andre pedagogicko-psichologicko poradňa (PPP) the andre specialno pedagogicko centrumos (SPC). Kampela tiš te o daja the o dada, abo ko pal o čhavoro bajinel, irinel tele o řil, hoj les hin pal savoro lačhe informaciji.

Šaj phundravas e diskuzija, či pravno nevipen andre realita ela feder. Čechika experta pre inkluzivno sikhľuviben (ČOSIV) phende, hoj e novelizacija andre vihlaška nadel le dajenge the le dadenge, abo manušeske savo pal o čhavoro bajinel bareder čačipen, the hoj nadikhel mištes o verdiktos andre kauza *D.H.*

O baro senatos le Evropske sudostar kijo tematos mek buteder phend'a, hoj te hin o čhavoro thodo andre aver trijeda, kempel le manušenge, save pal o čhavoro bajinen, te del igen lačhe informaciji.³⁴ Kempel, te o amty phenen le dajenge the le dadenge pal duj sistema andro sikhľuviben the sar doperena pro čhavore. O nevipen andre vihlaška ča čepo phenel, save informaciji kempel te del le manušenge, so bajinen pal o čhavore. Lačo zaačhiben, savo dikhela, te o manuša, save pal o čhavore bajinen džanen sa mek anglal sar priačhona pro Informačno řil, nane.³⁵ O baro senatos mek phend'a, hoj te vareko o řil irinela tele, ta oda řikas namukhel tediskrimiřinel. Manušengero čačipen nadikhel, či irinde o daja, o dada informovano řil.³⁶ Andro procesis, sar pen o čhavore thoven andre prakticka školi hin angluno, so phenel školakero poradenskerro amtos.

O KRISTIÁN: E PRAKTICKO ŠKOLA SAR ČA JEKH DROM?

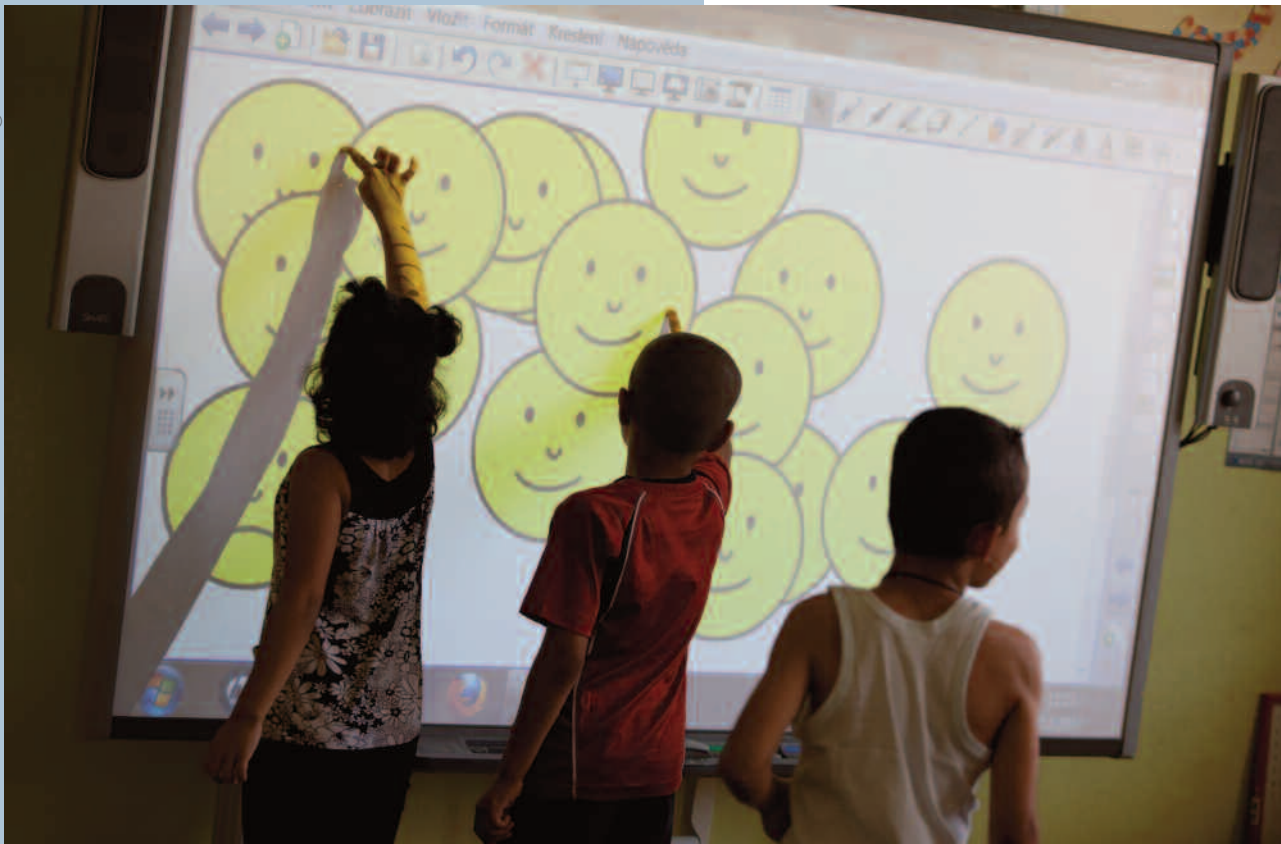
O Kristianos hin phral jekhe dženeske khatar e kauza *D.H.* Andre štar-to trijeda pre zakladno škola (andre škola has buter o gadžikane čhavore) leske o sikhľuviben imar avka mištes nadžalas. Bičhade les te kerel o probi, kaj phende, hoj les hin loki mentalno retardacija. O psychologos phenelas leskera dake, te les del andre prakticko škola, bo avka but „nabirinel“ te sikhľol. Te e daj phučelas, či pes nadel te kerel vareso aver, ta o psychologos kamelas te džal o Kristianos andre prakticko škola. O psychologos, ani leskeri škola leske naphende, hoj leske dena o vast, či oleha, hoj phirela pal e škola mek te sikhľol, abo hoj leske kerena individualneder planos andro sikhľuviben.

Kristianoskeri daj palis phend'a, hoj les dela andre prakticko škola, ta akana phirel andre škola vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha. Leskere phraleske (so diňa e skarža o Julek) hin kada pharo: pařal, hoj o Kristianos dopejľa avka sar the jov, the daral, sar leskero phral dživela, te les hin ajso sikhľuviben.

Buter daja the dada, so lengere čhavore has irimen andro prakticka školi phenenas, te lenca denas duma o manuša khatar e Amnesty International the ERRC, hoj naphende, te le čhavoren odoj te irinen. The te hin nevi vihlaška pal o poradenska sajipena andro sikhľuviben e praksija le informačne řileha perel pro amta, the lenge kempel te phenel le dajenge the dadenge, so oda predal o čhavoro hin, te džal andre prakticko škola. Andro procesis sar hine o čhavore thode andre prakticko škola, abo trijeda nane irimen řisave čačipena vaš o daja the o dada. Tiš odoj nane irimen, hoj o školi musaj te phenel le dajenge the le dadenge, sar o prakticko sikhľuviben doperala pre lengerro čhavoro.³⁷

2006 MAJOS Evropské monitorovací středisko rasismu a xenofobie (so akana hin Agentura EU pro základní práva) phend'a, hoj nane mišto, te romane čhavore thoven avka but andro zvlaštne školi vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha.

1. trijeda andre škola n.2., junos 2012.

Andro julos 2012 e Asociace pracovníků pedagogicko-psychologických poraden (Asociace) phend'a, hoj daral, či hin o probi save pen keren predal o romane čhavore. Sar diňa o Ombudsmanos avrirodkeriben andro junos kada berš,³⁸ ta e Asociacija dikh'ľa pale o probi, save o čhavore andro disgnosticka centruka keren nekhbuter. O probi hine kerde andre Wechsleriskeri inteligenčno škala the predal o čhavore, save dživen-dživenas andre čechiko kultura andro berš 1997-2000. O avrirodkeriben pal'is phend'a, hoj o

probi nadikhen specifika save hin romane čhavoren. E Asociace phend'a, hoj "akana ňiko nadžel te phenel, sar o probi sar o probi hine objektivna te džal pal romane čhavorengeri inteligencija."³⁹

2007

13. NOVEMBRIS O Evropsko sudos vaš manušengere čačipena diňa o verdiktos hoj e Čechiko republika nakhel'da avri o sudos andre kauza *D.H. the aver džene mujal e Čechiko republika*.

SEGREGIMEN THE MEK GOREDER

Romane čhavore Ostravate hine thovkerde andre segregimen, ča romane školi.

O principos andro sikhľuviben kaj savore čhavoren nadas jekh pařiv the šancija vaš lenggeri rasa, nane čačikano. Ajsi formulacija has imar andro 50-to berša andro USA – Amerika. Americko nekhbareder sudos andre kauza Brown andro Board of Education phend'a, hoj e segregacija ča vaš e rasa, nadel le čhavorenghe khatar cikne naciji šancija pre lačo sikhľuviben, the te hin lengere psichicka the aver džanibena ajse, sar avre čhavore.⁴⁰ O Evropsko sudos pal'is tiš diňa ajsi kritika pre oda, savo sikhľuviben chuden romanane čhavore, jekh ajsi kauza has *Sampanis mujal Grecko*⁴¹ the *Oršuš mujal Chorvatsko*.⁴² O Evropsko sudos andre ala kauzi phend'a, hoj hin čačipen oda, te hin manuš ča vaš e etnicita abo aver jednaka segmenta thodo andre aver institucija (škola, trijeda) ta oda džal mujal Evrosko dovakeriben pal manušengere čačipena the „primarna phundrade droma“ (základní svoboda). Pre segregacija šaj phenas, hoj ada hin e diskriminacija.

AVER THE NAJEDNAKA

Normalne „romane“ zakladne školi hin pro papira „jednaka“ sar aver školi, no andre realita džan mujal o čačipen pre lačo sikhľuviben, bo le čhavorenghe, save has irimen pre ajsi škola vaš lengero socialno

štatutos, den andro baro čiros goreder sikhľuviben. Pal „mezinárodního práva na ochranu lidských práv“ hin e segregacija te džal pal o Roma the lengero sikhľuviben e dikriminacija andre savore kauzi, kana odoj nane objektivna the god'aver fakta.⁴⁴

O Miňisterstvos vaš o sikhľuviben phend'a, hoj džanel, kaj normalne zakladne školi nadžanen sar te sikhľarel le čhavoren, so len hin diferentna specificka kampl'ipena, mek buter ajse te len hin loko mentalno abo fizicko nasval'ipen, te len hin aver etnicita, abo te džal pal o čhavore khatar aver štati.⁴⁵

Save čhavore phiren andre škola šaj dikhen demogragicka trendi, no angluno segregično demavipen hin nekhbuter vaš oda, hoj o školi anglune normalne sikhľuvibeneha nadžanen sar le čhavoren diferentne kampl'ipenena te integrinel. E Agentura pro sociální začleňování phenel:

*„Čechiko sikhľuvibneskero sistemas nadžanel, sar andro angluno sikhľuvibneskero drom te l'ikerel buter skupini/grupi diferentne kampl'ipenena, save pal'is hine andre segregacija andro paralelno sikhľuvibneskero sistemas andro školi, kaj nachuden ajso sikhľuviben sar aver čhavore.“*⁴⁶

Vaš oda, hoj o normalne školi nadžanen te kerel buťi le „diferencijenca“ keren pen „vaš o Roma“ andre ostravske lokaliti. E buťi la integracijaha andro školi

2008

MAJOS O prezidentos Čechiko republikatar diňa o vetos pre antidiskriminačno zakonos, te pale the pale phenelas, hoj hino „nakamplo, kontraproduktivno the nakvalitno the hoj našti ňiko džanel, so ...andre praksija anela.“

**O zošita, kaj o čhavore andre peršo trijeda pisinen.
But čhavore nadžanen te irinel lengero nav, te vareko phučel.**

the o trijedi te hin le čhavoren „diferenciji“, kaj phirena savore čhavore has čerimen vaš oda, hoj dikhel lengere specifika andro separatno than. Ada savoro mek bararel e segregacija the oda, hoj len nane lačo sikhľuviben the nane len andro dživipen bare šanciji. Charnes phendo, o školi „važ o Roma“ hine ča aver forma andre segregacija the dikriminacija.

Varesave školi kamen the džanen te del le čhavoreng o vast the socialno zor. E Amnesty International the e ERRC has te dikhel ča „romaňi

škola“, savi andre romaňi lokalita kerelas terenno socialno buťi. Jekh pedagogicko asistentos phirel but andro fameľiji the džanel o specificka problemi, the pal e situacija pal's phenel andre škola. E škola pal's hiňi buter phundađi vaš romane fameľiji. The te kada hin lačo drom anglal, o daja the o dada našti vaš oda bičhaven le čhavoren, ča andre kajsi škola, the e škola, bo o školi kaj phiren savore čhavore oda nakeren. Lači buťi pre kadi škola ča del e refleksija pro pharipena, save hin romane čhavoren, no nadžanel len te sajinel andro than, savo bi len delas kvalitno sikhľuviben.

2009

FEBRUAR Narajipneskeri organizacija Člověk v tísni phenda, hoj buterval šaj dikhas, hoj o čhavore, so lenge kempel specialno sikhľuvibneskero kampľipen o sistemas thovel pre sera avre čhavorendar.

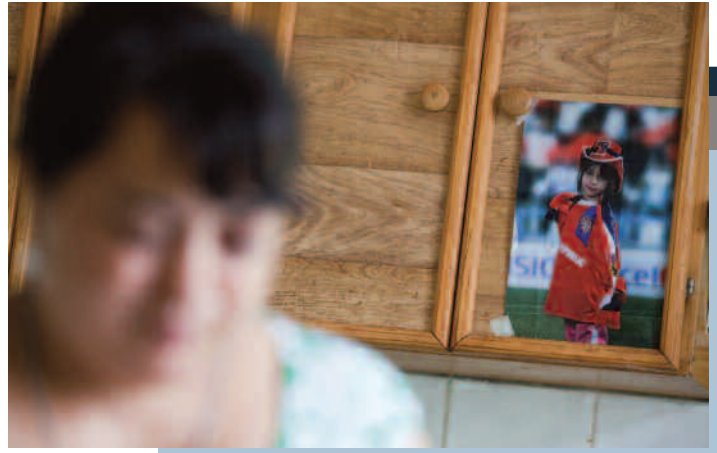
„ANDRE LAKERI TRIJEDA HINE ČA O ROMA!”

E Marie hiňi jekh daj le manušendar andre kauza *D.H.* Savore lakere čhavore phirenas andre zvlaštno škola Ostravate-Přivoziste. Nahas lake pre dzeka e kvalita savi o čhavore andro sikhľuviben chudenas. „O čhavore naanenas khere ňisave ukola, abo gende. (...) ňisavo čhavore naphirda avri maškarutňi škola, ta akana hine bi e buťi the chuden ča socialne love. Imar len hin lengere fameliji, hin len čhavore, the dživen čores, ča avka, hoj len hin so te chal.“

Te Marijakeri vnučka Laura kampelas te džal andre škola, e Marija imar džanelas, kaj la irinena, e Marija la kamelas te irinel andre normalno zakladno škola, kaj phiren Roma the gadžikane čhavore. E Marija pal oda phenelas kada: „Kamavas, te e Laura phirel andre škola parne čhavorena, te nadoperel avka, sar mire štar čhavore (...) Hiňi godaver čhajori, ta užaravas, hoj jekhvar vereso sikhavela.“

La Laurakeri daj kamelas, te phirel e Laura andre škola avre romane čhavorena. Ačhelas pre peskero, hoj la irinela andre škola n.2. normalno zakladno škola ča romane čhavorena. But daja the o dada save denas дума la Amnesty International duminen avka sar Laurakeri daj. Daran, hoj lengere čhavore avena andre aver škola tele marde, asana lendar the ela odoj e diskriminacija.

E Laura has irimen pre škola n.2. Andre peršo trijeda pen andro ora čechika čhibaha sikhľarde e abeceda ča dži litera N. Andro zakladno sikhľuviben vaš zakladne školi oda avka nane. Kampel te džanel calo abeceda the te džanel te genel.

Upral: E Marija the e Laura (pro foto).
E Laura phirel andre škola n. 2.; Andro Laurakero zošitos hin te dikhel hoj pro agor andre peršo trijeda, pen sikhľarde e abeceda ča andre litera N.

2009

APRILIS O Miňisterstvos vaš o sikhľuviben diňa te kerel e analiza pal e segragacija maškar o čhavore nalače socialne statutoha. E analiza sikhada, hoj jepaš romane čhavore pre zakladne školi phiren mekh jekhvar andre oja isto trijeda, abo hine thode andre prakticko škola.

© Jiří Doležal

© Jiří Doležal

Upral: E trijeda 1A the 1B andre škola n.2.; E Iveta del o vast le čhavoreske, savo bešel paš lende le probenca save kempel te kerel khere.

E ŠKOLA N.2: O POTENCIALOS SAVO SOVEL

E škola n.2 hiñi pro agor andro koter kaj bešen nekhbuter o Roma. Kamel le Romen te del sikhľuviben „savo avela maj ajso sar pre normalne zakladne školi“.⁴⁷ Diferencija maškar oficialno nav, so hin la škola the lakera idejaha hin maj te dikhel – e škola phenel, hoj del na ajso isto sikhľuviben sar oda, savo chuden o čhavore pre normalne zakladne školi. Lakero direktoris džanel, hoj andre škola phiren ča romane čhavore, no maj zorales phenel, hoj kamel predal o čhavore oda nekhfeder. „Sam segregimen škola, savi del igen lačno sajipen.“⁴⁸ O fakta phenen, hoj o sajipen nane andro sikhľuviben.

E Iveta, jekh daj le čhavoreske, so phirel pre kadi škola, phenel, hoj hin mišto, hoj e škola achaľol socialno situacija. „Šaj džav pal o direktoris the phenav leske, hoj le čhas našti bičhavav andre škola, bo man nane love te leske cinav o topanki.“ Pre aver sera džanel, hoj o sikhľuviben nane ajso lačno sar pre aver zakladna školi. Lakero čhavo has bičhado khatar šov-to trijeda andre savi phirelas pre aver škola andre škola n.2. Maj prindardas, hoj nasikhľol nič nevo – savoro imar sikhľolas. „Ňiko khatar aja škola našti džal dži kije maturita“, phenda e Iveta

O direktoris the andre ada phučiben phenel, hoj la škola nane ideja, hoj lakere školaka džana te kerel e maturita, savi kempel pre bareder škola. Mek phenel, hoj maškar savore čhavore len has ča duj čhaja, so len ile pre maškatutñi škola la maturitaha.⁴⁹

Kada tiš phenelas socialno buťaris, savo nahas lošalo, hoj o „čhavore nadžanen andre švar-to trijeda andre škola n.2 primarna džanibena: buter džene nadžanen te genel. Le čhavoren khatar adi škola nane šancija dureder te sikhľol, nabaraten pengero potencialos.“⁵⁰

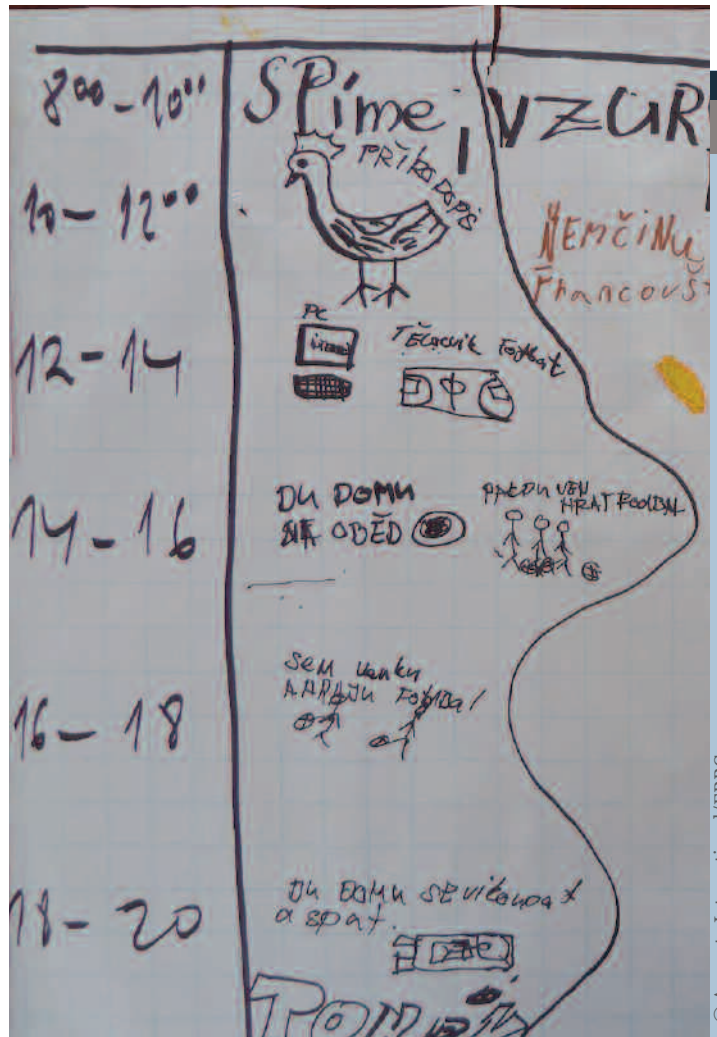

2010

MARCOS Has ilo Národní akční plán inkluzivního vzdělávání (NAPIV). Andro dokumentos hin o harmonogramos, sar the kana, te kerel terenna aktiviti, save kamenas te avel andro berš 2014.

E ŠKOLA N.3: E GENERACIJA. SAVI NANE ZORALI

E škola n.3hiñi paš romañi lokalita andre Ostrava. Aja škola hin zakladno škola anglune sikhľuvibneskere dromeha, savi sikhľarel pal o programos „E škola vaš o dživipen“, savo hin vaš o čhavore nalače socialne štatutoha. O direktoris paťal, hoj lengere čhavore – maj savore Roma – chuden e zor the o sajipen olestar, so sikhľuven andre škola, so len andre škola hin the socialne sajipnestar. But čhavore – šaj oda hin 30%⁵¹ – džan avri la školatar andre ochto trijeda, akor, sar lenge nane mek kerdo zakladno sikhľuviben. Aver džan andro školi, save sikhľaren pal o programos vaš o čhavore loka mentalno retardacija. O direktoris phenel, hoj hine došale le čhavorengere daja the o dada, save nadikhen o sikhľuviben sar e prioritá.⁵²

© Amnesty International/ERRC

So sikhľol o Tonikos andre škola n.2. the o aktiviti andro kružkos. Tosara les hin o kompjuitera the e biologija the e fizkultura/tělocvikos. Pal o dilos bavinel o fotbalis.

E ŠKOLA N. 4: "BUTERDŽENEGERE" BARIPEN THE O NORMI

E škola n.4 pro internetova seri phenel, hoj lakere školaka hine (90%) khatar „buterdženegere fameliji nalače socialne štatutoha“. Ajsi formulacija phenen o amti, te vakeren pal o Roma. E škola phenel pal o školaka, hoj len hin aver prioritati andro dživipen, aver štilos andro dživipen, nadžanen mištes te vakere, the nane sikhade khere te sikhľol andre škola“. Paš o perši the duj-to trijeda e škola del o sikhľuviben andro prakticka trijedi the phenel, hoj kamel, te savore čhavore- the ola, so lenge o sikhľuviben avka nadžal- te džanen o primarna džanibena, „anglune andro dživipen“. Te dikhas, sar hin irimen o džanibena ta dikhas, hoj e škola phenel, hoj o čhavore dikhen „andre famelija negativa... nane len moresa, nisostar nadaran, nane pre nisoste sikhade.“⁵³

E SEGREGACIJA: O FINANCIJI THE O MARKETINGOS

O love o školi chuden pal oda, keci čhavore len hin, oda vičinen normativos pro školakos. Hin oda avka, hoj o školi, save sikhľaren le čhavoren diferentne kampľipeneca šaj mangen mek upreder o love pre ajso školakos. Pal e vihlaška pal specialno sikhľuviben the e Strategija⁵⁵, hine trin kategoriji ale školakendar, vaš save e škola šaj chudel buter love: „nasvalo, skaličimen manuš, manuš nalače socialne zdravotne štatusoha, manuš nalače socialne štatusoha.“⁵⁶

Andre praksija oda hin, hoj o normativ pro jekh školakos loka mentalno retardacijaha hin 50% bareder.⁵⁷ Pro čhavore nalače socialne štatutoha mek o love o školi nachuden. O školi love pre ajse čhavore nachuden, the te o školsko zakonos phenel, hoj te hin andre škola o čhavore nalače socialne štatutoha, ta kempel te del la školake buter love. Pre ajse čhavore pen len o love andro projekta sar hin (sikhľuviben mek pal e škola/doučování, o aktiviti andro čučo čiros, o asistenta paš o pedagoga), na sakočhoneskere dotaciji khatar štatne love, aľe o projekta.⁵⁸ Vaš oda, hoj akana nane predal normalna zakladne školi nisavo sajipen, ta o školi nakamen (romane čhavoren the čhavoren mentalno retardacijaha) te integrinel andro sikhľuviben, the dureder hin ľikerđo segregáčno sistemas.

O školy save sikhľaren le čhavoren loka mentalno retardacijaha penge palis šaj cinen feder komfortos, čepo čhavore andre trijeda, idividualno dikhiben pro čhavoro the buter sajipena. O Miňisterstvos vaš o sikhľuvipen phend’a, hoj „o školi save sikhľaren pal o programos loka mentalno retardacijaha hine aktivneder andro sajipena, den asistenčna, the socialno-pedagogicka sajipena, keren buťi jekhetanes avre inštitucijenca the narajibneskere organizijenca, buter sar o školi, save sikhľaren pal normalno programos.“⁵⁹ Hin mištes te dikhel, hoj vaš o školi hin

2011

MARCOS O hiros le Komisaristar Rady Evropy vaš manušengere čačipena le Thomasistar Hammarbergastar, phenda, te Čechiko rajariben sig te del andre praksija o verdiktos andre kauza *D.H.*

© Jiří Doležel

O školi save sikhľaren le čhavoren loka mentalno retardacijaha chuden buter love pro čhavoro, palis penge šaj keren feder komfortos. O projektora, kompjueterova trijedi, interaktivno tabuľa the aver moderna nevipena, no feder sikhľuviben vaš oda naden. “O čhavore andro prakticka trijedi chuden nekhfeder sajipen (VIP)” phenel o direktoris kahatar e škola n.2 la Amnesty International the ERRC.

feder, te len hin buter čhavore loka mentalno retardacijaha, the romane čhavoren hin buter dženen ajsi diagnoza. Te kamen o školi buter financiji, ta lenge kempel buter čhavore la diagnozaha.

O ŠAJIPENA SAVE HIN KERDE PROSTO VAŠ O ROMA

E škola n. 2 korkori phenel, hoj kamel le Romen, le čhavorengel del specificka sajipena. O učiteľa the pedagogicka asistenta keren tiš socialno sajipen andro romane famelji, soha garuven e chev, savi hiňi andre štatna instituciji.⁶⁰ Kada sajipen kempel andre integračno politika save keren na ča o školi,

2011

MAJOS O Miňisterstvos vaš o sikhľuviben iľa e vihláška/řil n. 116/2011 Sb. savi hiňi aver sar e vihláška n. 72/2005 Sb., pal oda, sar te del e godi the o sajipen/poradenství a služba (no. 116/2011). Aver novelizacija has e vihláška n. 73/2005 Sb. pal specialno sikhľuvipen. Oja has tiš prekerďi la vihláška n. 147/2011 Sb., savi naphenel, hoj kempel le čhavoren nalače socialne statutoha te sikhľarel andro zakladne školi

O Předmostí, romaňi lokalita nalačhe socialne štatutoha Ostravate.

no tiš buter organa andre štatno sprava. Tiš nane mištes, hoj ajsi specificko buťi naden o „školi kaj hine romane the gadžikane čhavore“ anglune solhľuvibneskere dromeha, no pale ča andro segregimen situaciji.

O pedagogicko asistentos andre škola n.2 phend'a, hoj e škola hin buter tolerantno sar aver školi kaj phiren „gadžikane the romane čhavore, abo „gadžikane „školi. „ Aver školi mind'ar vičinen la

socialka, te čhavores nane andre škola e svačina/cikno chaben anglal o dilos.“⁶¹ E škola, savi kamel le Romen oda dikhel avra seratar.

O pedagogicko asistentos le čhavoreng del o vast andre škola, the phirel maškar lengeri komunita. E škola pal'is džanel, so te duminel pal o pharipena, save le Romen, so dživen andro čoripen the nalačo socialno postos, hin. Te le Romenge jevende fadžinel o paňi, the našti le čhavoren moren the vaš oda len nabičhaven andre škola, ta e škola oda akceptinel.

2011

MAJOS Manuša khatar ekspertna butakere grupi NAPIV phende hoj nakamen aja buťi imar te kerel, bo lenge nane pre dzeka sar o Miňisterstvos vaš o sikhľuviben del o vast andre problematika.

Avka oda hin the akor, te le čhavoren nane aver uraviben pro tělocvikos/fizkultura, te len nane o ceruski,abo o papučí. O asistentos džal andre komunita, the phučel, so hin, phučel, so šaj kerel, the navičinel la socialka. Kada hin romane famel'ijenge pre dzeka, the ajsi škola hin vaš lende atraktivno.

Segregimen romane školi mek upreder te džal pal oda, pre savi škola pen romane čhavore irinena hine igen aktivna. Buter daja the o dada phende la Amnesty International the ERRC, hoj pal lende avle khatar e škola te le čhavores irinen ke lende. E škola n.2. nukinel le dajenge the le dadenge jekhetano sikhľuviben andre prakticko trijeda vaš o phrala the o pheňa.⁶² Vaš oda hine paľis o čhavore sikhľarde pal o programos vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha.

Ala nasistemacka the namonitorimen zaačhibena, save keren varesave školi andro 10-15 berš pale, igen bararde školengeri segregacija Ostravate. O nevipena andro sikhľuvibeneskero sistem os naande nič nevo. O čhavore diferentne kampl'ipenenca nachuden ajsi sajipen, te šaj phiren andre integrimen trijedi anglune sikhľuvibneskere dromeħa.

E SEGREGACIJA ANDRO NULTA TRIJEDI

O trijedi le čhavorencas, so mek naphiren andre škola/nulta trijedi kamen le čhavorence, save sar has o zapisos/kana pen o čhavore irinen andre škola, nakerde o probi te del o vast. O data, so diňa e Česká školní inspekce hin 97,5% čhavore andre nulta trijedi nalačhe socialne štatutoħa“.⁶³ Maškar čečhika amta hin imar sikhade, hoj tel o lava „socialně znevýhodněné děti“ (čhavore nalačhe socialne štatutoħa) hin garude romane čhavore. Buter lendar hine bičhavkerde andro nulta trijedi tiš vaš oda, hoj naphirenas andre cikňi školkica.

2011 JULIS O Výbor/Komitetos ministrů Rady Evropy (RE) Phenda, hoj mek but buťi kempel te kerel andro terenos“ avka te hin andre praksija o verdiktos savo diňa o sudos andre kauza D.H. the zoraes phenda, hoj hin angluno „intenzivneder the sig kerdo nacijakero akčno planos“.

© Jiří Doležel

Reklamno řil pre škola n.1. kaj chuden o darunki, te phiren mištes, avka sar kempel andre škola.

Nulta trijedi andro normalna the prakticka školi funginen sar „thana kaj pen kiden upre“ romane čhavore. Vaš oda hin e segregacija lokeder, bo o čhavore khatar e nulto trijeda paľis džan andre škola jekhetanes.⁶⁴ But nulta trijedi hine paš o školi, save has zvláštna, the paľis andre ajse školi hine o čhavore irimen, ajse školi sikhľaren andro redukimen programos the hine segregimen. O rajariben andre aja sfera tiš mek nakerďa sistemovo zaačhiben savo dela e garancija, hoj o čhavore sar kerena e nulto trijeda, džana andro trijedi kaj phiren gadžikane the romane čhavore.

© Jiří Doležel

O slabikaris vaš o čhavore andre peršo trijeda pre normalno zakladno škola.

Pal e Strategia hin phendo, hoj andro normalne čhavorikane cikne školkici hine o čhavore nalače socialne štatutoha feder kisitinde andre škola, sar andro nulta trijedi. Andre školkica o čhavore nalače socialne štatuhu naphiren, bo mol love, save le le famel'ijen hin čepo. O rajariben vaš oda kerđa varesave sajipena, avka, te hin dikhlo o problemos le lovenca the te pen napořinen o love, sar hin o čhavore irimen andro agorutno berš, anglal e škola.⁶⁵ O experta pre socialno integracija phenen, hoj oda hin čepo, hoj oleha e diskriminacija nanaš'ola.⁶⁶

Jekh ajso zaačhiben savo kamel e Strategija hin te na phundravel o nulta trijedi paš o prakticka školi. Aver, so kempel, hine zoraleder kriteria, sar te phundravel o nulta trijedi the pařis the oda, soske odoj o čhavore hine thode.⁶⁷ Ala zaačhibena bi avenas igen lače. O rajariben tiš kempel te dikhel sar angluno, hoj savore čhavore šaj phirena andre cikñi školkica the integrimen škola mek anglal nulto trijeda, te džanel, hoj o čhavoro avela irimen andre zakladno škola akor sar kempel, the savore sajipena chudela imar anglal e škola.

ŠAJ KIDES AVRI - KLEJA KIJE SEGREGACIJA AVER SERATAR

“Roma hine Roma the o gadže hine gadže. Oda hin duj komuniti the oda nane mišto.”

Darina, Aničkakeri daj, savi akana phirel andre prakticko trijeda.

Andro berš 2004 školsko zakonos kerđa oda, hoj penge šaj o daja the o dada kiden avri e škola, kaj irinena le čhavoren.⁶⁸ O direktoris khtar e škola n.3., kaj phirenas varekana buter gadžikane čhavore, phend'a, hoj akor, sar andre škola phiren buter romane čhavore, ta gadžikane daja the o dada len pengere čhavoren andal e škola n.3 avri, the irinen len andre aver škola.⁶⁹ Hin mišto, hoj sakones hin manušesekero čačipen pre oda, te phenel andre savi škola phirela, no čechike amta nadikhen pal e dikriminacija, savi peha ada čačipen anel.

No te nane o zaačhibena, save nadena te barol la segregacijake andro školi, hin o čačipen te kidel avri e škola, sar kikiđlo gombikos te gadžikane čhavore džan andro aver školi (vičinen oda Bílá letka – Pařii letka.⁷⁰ O problemos “parna letkaha” našti sajinen o školi abo školengere kotera. Te nabarol e segregacija te gadžikane čhavore džana andro aver školi pre oda kempel systematicko zaačhiben, the tiš kerde desegregačna plana pre calorepublika the lokalna thana. Te naavena o nevipena andro sistemov, šaj užaras, hoj gadžikane čhavore phirena pre aver školi, avka, sar kamena lengere daja the o dada.⁷¹

AUGUSTOS Výbor/Komitetos vaš čhavorengero čačipen phenda, hoj the te diňa o sudos o verdiktos andre kauza D.H., „andro smluvno štatos (ČR) dureder hine bare the pre but thana o problemi la diskriminacijaha, save džan anglal romane čhavore, perel andre the sistemovo the nalegalno praksija, hoj o romane čhavore našti phiren andro normalne školi zakladne sikhľuvibneha.“

2011

O AGOR

Pandž berš pal o verditos Evropsko sudostar andre kauza *D.H.* pro Čechi nane kerdo but nevo, te le Romenge šaj das šancija pre ajsio sikhľuviben sar savore manušenge. Romane čhavore ačhon the adaďives phandle andre bibachtaľi kereka le čoripeneha the nalačhe dživipeneha, the pre varesave školi hin igen lačhes te dikhel sar o purano dikhiben pro Roma džal dureder.

Čechiko rajariben nadžanľa te chudel o problemas la diskriminacijaha sar e prioritá, te kerel sistemovo reforma andro školi avka, sar oda mangelas o verdiktos andre kauza *D.H.* Vaš oda akana o čhavore andro prakticka školi abo „romane školi“ pale dživen oda isto so lengere daja the o dada, o manuša andro famelĵiji, so len nahas manušgero čačipen andro sikhľuviben. Akana pre lende hin dikhlo sar pro manuša, save „nafikeren o sikhľuviben, sar vareso lačho“, dživen pre ulĵica, the hine igen „temperamentna, bi o moresa the džanibena“.

Hoj o „zvlaštne školi“ hine akana vičinde „zakladna prakticka školi“ abo normalna zakladna školi, ta vaš oda mek našťi phenas, hoj nane paralelno, nalačho sikhľuviben, saveha pen sako đives maren but ezera romane čhavore. But romane čhavore andro prakticka školi the andro segregimen zakladna školi hine dureder sikhľarde pal o programos vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha, avka, sar oda has anglal o berš 2005. Jekh so čačes šaj phenas hin,

hoj akana, te o školi chudle neve nava ņiko mištes nadžanel sar oda hin – o daja the o dada, o Miňisterstvos vaš o sikhľuviben nadžanen savo tipos the e kvalita andro sikhľuviben romandre čhavore andro školi chuden. Andre ajsi situacija hin pharo te kerel varesave zaačhibena.

Oda, sar akana džal o sistemas andro sikhľuviben šaj hin vaš romane čhavore bari bibacht. But čhavore naphiren avri o zakladno sikhľuviben the ča čepo procenta čhavore, save džan avri khatar e eňakeri trijeda palis džan dureder pre maškarutňi škola. O čhavore khatar prakticka školi abo romane zakladne školi džan pro učiliskos, kaj penge našťi kiden avri buter oborendar/profesijendar.

Hoj o rajariben nič nakerel, oda hin bari bibacht, savi perela pre aver čhavorengeri generacija the andro čiros, savo palis avela oda šunena the savore čechika manuša. La pasivitaha the oleha, hoj nadikhel o problemas sar angluno o rajariben nakerel oda, so leske kempel te kere.

2011

SEPTEMBRIS Čechiko rajariben hazďfa o vast vaš e Strategii boje proti sociálnimu vyloučení 2011-2015. O Noveli andro vihlaški ministerstva školství n. 72/2005 Sb. a č. 73/2005 Sb. Has andre praksija.

The avka o čechike pravne normi domukhenas e segregacija andre prakticka školi, bo odoj thovenas le čhavoren loka mentalno retardacijaha the bi e retardacija.

E GOĐI, SO KAMPEL TE KEREL

O SISTEMOS ANDRO PRAKTICKA ŠKOLI

O Miñisterstvos pal o sikhľuviben kampil:

■ Te kerel nevo Národní akční plán inkluzivního vzdělávání (NAPIV) avka, te hin andre praksija, so kamelas o verdiktos andre kauza *D.H.*, anglunes e dikriminacija te džal pal romane čhavore the lengero manušengero čačipen pre lačo sikhľuviben. Andro dokumentos kampil te avel vaš čačo inkluzivno sikhľuviben konkretno planos le čiroha the o indikatora sar avela kerdo the kana avela andre praksija the khatar džana pro projektos o love.

■ Te kerel konkretna začhibena andro nevo Národního akčního plánu inkluzivního vzdělávání a Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2010-2015 (Strategie).

■ Te e buťi keren džandle manuša the te hin dikhle the aver potenciala, andre hin rachimen the o Evropska štrukturalna fondi, vaš efektivno buťi the monitoringos sar hin kerdo NAPIV, e Strategija the aver zaačhibena save kamen e desegracija.

■ Miñďar/maj te kerel o moratoriumos pre oda sar hine romane čhavore bičhavkerde andro školi, the o romane čhavore andro školi the o trijedi loka mentalno retardacijaha the te kerel konkretno revizija andro školsko sistemas, savi dela e garancija, hoj oda hin pal maškarthemutne the regionalna standarda andro

sikhľuviben the dikhela, te nane šoha ňikda e dikriminacija, avka sar ke čhavoreske kampil.

■ Miñďar te kerel e revizija andro sistemas savo hin andro psychologicko avrirodkeriben andre praksija, te varekas den e diagnoza loki mentalno retardacija, avka te dikhen aktualna phučibena (loka mentalno retardacijaha, socialno nalačo štatutos the aver.) the paš e aplikacija te cikňarel e rasovo dikriminacija te džal pal o Roma.

■ Miñďar te thovel savore romane čhavoren, save has namišto thode andro prakticka školi, andro školi anglune sikhľuvibneskere dromeha, kaj phiren romane the gadžikane čhavore the te kerel ajse zaačhibena, te šaj hin o procesis lokes kerdo.

■ Te chudel te kerel o zaačhibena andre transformacija andro sistemas andro školi vaš o čhavore loka mentalna retardacijaha the tiš oda, te polokes hine o prakticka školi andre phandle the te kerel realisticko planos le čireha sar avela kerdo inkluzivno sikhľuviben andro angluno sikhľuvibneskero drom, avka, sar phend'a e Strategija.

DESEGREGAČNA ZAAČHIBENA

O rajariben kampil:

■ Maj te lel legislativna the aver zaačhibena, save zorales phenena, hoj kampil te kerel desegracija andro čechike školi.

2011

SEPTEMBRIS Výbor/Komitetos OSN pro odstranění rasové diskriminace sikhada pro verdiktos andre kauza *D.H.* the phenda „nane amenge pre dzeka hoj romane čhavorengeri segregacija andro sikhľuviben džal dureder“.

- Te lel konkretno planos the leskero čiros saveha nakampel but te užarel, savo phenela so avela sako berš kerdo te hin e segregacija andro školi cikneder, the te džal o inkluzivno sikhľuviben jekhetanes la Strategijaha.
- Te dikhel či oda, hoj pen gadžikane čhavore irinena pre aver školi, bararela, abo varesar čerinela e situanci la dikriminacijaha the te kerel konkretna, the efektivna zaačhibena, avka te e segregacija andre praksija nabarol.
- Te kerel ajse zaačhibena, te o školska kotera nadomuken romane čhavorengeri segregacija the andre aja ideja tiš te del o vast lengera integracijaha andre normalna zakladna školi. Vaš kada tiš kempel te duminel, či te nakerel varesave zaačhibena sar hin šaj phenas: te le čhavorengi hin pořindo/doprava o drom andre škola, abo specialna zaačhibena sar hin o kvoti abo aver data. Oda kempel te kerel, te e rajariben kamel te sikhavel, hoj andro ČR nane than vaš o diskriminacija the segregacija.

O MONITORINGOS THE E AKURATNOŠŤA

O rajariben kempel:

- Te kerel o monitoringos the te kidkerel upre o data pal etnicita, pal oda či džal pal o murš abo džuvľi, the pal nasvalipen/fizicko, mentalno, avka, te šaj dikhas, so andre praksija kerde o vihlaški, so kerďa e NAPIV, so o pilotna projekta the aver buťi, savi del o vast andro inkluzivno sikhľuviben.
- Te bararel o mandatos the e zor Školska inspekcijake, te šaj feder dikhel pal antidiskriminačna zaačhibena. Te del bareder zor le inspektoratoske, te šaj kerel preventivno buťi, te nadomukhel e dikriminacija andro sikhľuviben. Vaš oda leske kampela: adekvatna love the manuša, lačho zaačhiben, lače ukola the o procesa, te šaj kerel o monitoringos the o mariben mujal e diskriminacija andre praksija, te les hin zor te del o sankciji te dikhela e diskriminacija the e segregacija the džandlo personalos, savo džanela sar te

džal mujal e diskriminacija the sar te ľikerel jednaka šanciji andro sikhľuviben.

- Te del le Ombudsmanoske ajse inštrumenta, te šaj kerel o monitoringos andre desegracija andro školi the e integracija maškar o čhavore khatar o zakladna the prakticka školi.

E Evropsko unija kempel:

- Zorales te phenel čechike rajaribneske, sar mangela o love khatar Evropska štrukturalna fondi te del e prioritia pre zaačhibena, save pen marena la diskriminacijaha the jekha šancijaha andro sikhľuviben.
- Te kerel ajse sajipena, kaj o thema, so len o love khatar Evropska štrukturalna fondi, na potinena ale lovendar o projekti, save kerena rasovo segregacija andro sikhľuviben, kheriben the andro lačhariben pal o sast (zdravotní péče).
- Te duminel, či te del o love pre sikhľuvibneskere aktiviti andre politika, struktura the metodi pal e buťi EU vaš o zaačhade khatar romane the aver cikņipena/naciji.

- Te dikhel, so kerel o čechiko rajariben kaj te ľikerel rasova směrnice/dovakeribena u so hin andre vaš o sikhľuviben. Te pes arakhela, hoj čhinel, musaj sig te lel zorale the efektivne zaačhibena.

O Viboris/komitetos le miňisterenca Rady Evropy kempel:

- Te del avri e rezolucija, savi phenela hoj hin igen nalačho, hoj o verdiktos andre kauza *D.H.* has kerdo namištes.
- Te mangel Komitetoskero sekretariatos, te kerel avrirodkeribeneskero drom pal Čechiko repubľika the džal te dikhel o školi, save hine andre segregacija, te vakerel romane famel'ijenca, kaj o čhavore phiren andro prakticka školi, te vakerel le amtenca pal o zaačhibena, save kampen te kerel, te romane čhavore imar te naperen andre segregacija.

2011

NOVEMBRIS Education Minister Josef Dobeš told the media that the Ministry of Education had no intention to abolish special or practical schools.

PAŠ O TEXTOS

1 *D.H. the aver džene mujal Čechiko repulika*, Baro senatos, Evropsko sudosd vaš manušengere čačipena, 13. novemberis 2007, šaj dikhen pre: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=825443&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>, (tiš “*verdiktos D.H.*”).

2 *D.H. the aver džene mujal Čechiko repulika*, bod. 207.

3 Dovakeriben/paktos pal čhavorengere manušengere čačipena, čl. 29, odst. 1

4 *D.H. the aver džene mujal Čechiko repulika*, bod. 16.

5 O zakonos n. 561/2004 Sb. Pal o sikhľuviben anglal e škola, zakladno, maškturno, bareder odborno the aver (školsko zakonos), šaj dikhen pre: <http://www.msmt.cz/dokumenty/act-no-561-of-24th-september-2004>

6 Miňisterstvos pal o sikhľuviben, terne the fizkultura/tělovichova, Narodno akčno planos andro inkluzivno sikhľuviben, 2010. Šaj dikhen pre: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/narodni-akcni-plan-inkluzivniho-vzdelavani>. mek tiš, E Agentura vaš socialno integracija, E Strategija andro mariben mujal socialno nalačo štatutos 2011-2015, Praha, 2012. Šaj dikhen: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/strategie-boje-proti-socialnimu-vyloucení/>

7 O vakeribena le direktorena, školi č. 1 – 3. Tiš, *Sikhľuvibneskero školakero programos* o školi n. 4, sera. 4.

8 *D.H. the aver džene mujal Čechiko repulika*, bod. 207.

9 O vakeriben le direktoriha khatar e škola n.1 Amnesty International the ERRC, Ostrava, 19. junos 2012.

10 Zakladno škola (n. 1), *Školsko sikhľuvibneskero programos Zakladno škola prakticko*, 2007, sera. 125; *the Školsko sikhľuvibneskero programos, Zakladno škola*, 2010, sera. 48.

11 O řil khatar e škola n. č.1 la Amnesty International, 30. julis 2012.

12 E duma maškar e Amnesty International the ERRC, Ostrava, 19. junos 2012.

13 O vakeriben le direktoriha khatar e škola, E Amnesty International the ERRC, Ostrava, 19. junos 2012

14 Internetova seri e škola n. 1, o informaciji pal e škola.

15 *Ramcovo sikhľuvibneskero programos vaš o zakladno sikhľuviben*. Šaj dikhen: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf

16 E Evropsko komisija mujal o rasismos the e intolerancija, o hiros pal Čechiko repulika (štar-to monitoračno čiros), 2009, CRI(2009)30, bod 81.

17 O vakeriben le pedagogicke asistentoha khatar e škola n.2, 20. junos 2012.

18 *Sakoberšeskero školakero hiros* e škola n.4 2010/2011.

19 O vakeriben le čhavorena, so phirenas andre zvlaštna školi. E Amnesty International the ERRC, Ostrava, 20. junos a 26. julis 2012; O vakeriben pedagogicke asistentoha khatar e škola n. 2, 20. junos 2012.

20 E Agentura vaš socialno integracija, *E Strategija andro mariben mujal nalačo socialno štatutos andro čiros 2011-2015*, str. 47

21 O hiros pal o avrirodkeriben Ombudsmanostar/ *Veřejného ochránce práv /ombudsma pal o phučiben savi etnicita hin le čhavoren so phirenas andro akor vičinde zvlaštna školi*. junos 2012, sera. 12 a 13, šaj dikhen pre: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum_skoly-zprava.pdf

22 ERRC the Open Society Justice Initiative, *E gođi vaš o viboris/komitetos le miňistrenca khatar e Rada Evropi andre kauza S.H. the aver džene mujal Čechiko repulika (Submission to the Committee of Ministers of the Council of Europe on the D.H. and Others v. The Czech Republic)*, marc 2012, šaj dikhen pre: <http://www.errc.org/cms/upload/file/eighth-communication-to-the-committee-of-ministers-on-judgment-implementation-18-may-2012.pdf>

2011

NOVEMBRIS O Miňistros školství Josef Dobeš phenda andro medija, hoj o Miňisterstvos vaš o sikhľuviben nakamel te phandel specialne the prakticke školi.

© Jiří Doležel

O čhavore sar džan khatar e škola khere, Ostravate, Junos 2012.

23 E Amnesty International, E godi vaš o viboris/komitetos le miňistrenca khatar e Rada Evropi andre kauza *D.H.* the aver džene mujal Čechiko republ'ika (Submission to the Committee of Ministers of the Council of Europe on the *D.H.* and Others v. The Czech Republic), oktobris 2011.

24 E *Strategija andro mariben mujal socialno nalačo štatutos andro čiros 2011-2015*, sera. 19.

25 O Jiří Nantl, naměstkos le Miňisterstvostar pal o sikhľuviben. Panelovo diskuzija pal inkluzivni sikhľuviben, 20. september 2012, Šaj dikhen pre:

<http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2012/audiozaznam-z-panelove-diskuse-rovny-pristup-deti-ke-vzdelani/>

26 E duma maškar e Amnesty International the ERRC, Brno, 18. junos 2012.

27 Anglal o čl./řil 13 Maškarthemutno paktos pal hospodarska, socialna the kulturana manušengere čačipena, save ratifikinda e Čechiko republ'ika, savo del garancija andre manušengero čačipen pro sikhľuviben vaš sako dženo bi e diskriminacija.

2012

JANUARIS E Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj diňa avri o hiros sar oda hin andro sikhľuviben andre Čechiko republ'ika, hin andre irimen, hoj „andro prakticka školi phiren but čhavore, the nane dikhlo pro verdiktos, savo phenel, hoj kampil romane čhavoren nalače socialne statutoha buter te thovel andro angluno zakladno sikhľuviben“.

28 O hiros pal o avrirodkeriben Ombudsmanostar/ Veřejného ochránce práv /ombudsma pal o phučiben savi etnicita hin le čhavoren so phirenas andro akor vičinde zvláštna školi. junos 2012, sera. 17, šaj dikhen pre: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum_skoly-zprava.pdf

29 Pal o avrirodkeriben hin 63.9% “zakladna školi anglune sikhľuvibneskere dromeha”, 8,9% prakticka školi the 8,2% dualne školi kaj hin kombinovano sikhľuviben “zakladno the prakticko kurikulum”; 13.3% le školen hin oficialno nav “zakladno škola a prakticko” the 5.7% hine dureder “specialno zakladno škola”. Tiš: *Čechiko školsko inspekcija, Tematicko hiros: so keren andre transformacija o školi, save has vičimen zvláštno škola andro školsko berš 2011/2012*. Praha, 2012. sera 13.

30 E дума маškar e Amnesty International the eERRC, Praha, 22. junos 2012.

31 E дума маškar e Amnesty International the e ERRC, Ostrava, 20. junos 2012.

32 E дума маškar e Amnesty International the e ERRC, Ostrava, 20. junos 2012.

33 O vihlaški n. 116/2011 Sb. a n. 147/2011 Sb. save den o nevipena andro vihlaški khatar o Miňisterstvos n. 72/2005 Sb. a n. 73/2005 Sb.

34 E Rada Evropy, Sekcija savi dikhel sar hine o verdikta andre praksija kerde, *Dodikhiben pro verdikto sandre kauza D.H. the aver džene mujal Čechiko repulika, O verdiktos so diňa o Baro senatos andro džives 13. november 2007, dokumentos n. CM/Inf/DH(2010)47*, 24. november 2010, šaj dikhen pre <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1707993&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

35 Člověk v tísní/Manuš andre bibacht, *Aven andre škola! Jehk šancija pro sikhľuviben vaš o čhavore nalače socialne štatutoha*. Praha 2011, sera. 87 the 88.

36 *Dodikhiben pro verdiktos andre kauza D.H. the aver džene mujal Čechiko repulika, O verdiktos andro dživesk 13. november 2007, Baro senatos, o dokumentos n. CM/Inf/DH(2010)47*, odst. b) i) c).

37 O vakeriben čechike džandle manušenca pal inkluzivno sikhľuviben (ČOSIV), 24.julus 2012.

38 O hiros pal o avrirodkeriben Ombudsmanostar/ Veřejného ochránce práv /ombudsma pal o phučiben savi etnicita hin le čhavoren so phirenas andro akor vičinde zvláštna školi. junos 2012, šaj dikhen pre: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum_skoly-zprava.pdf

39 Kulatý stůl/baro skamind pal Inkluzivno sikhľuviben pro Miňisterstvos pal o sikhľuviben, Praha, 24.julus 2012.

40 *Brown v. Board of Education of Topeka*, Nekhbareder sudos andre USA, 347 U.S. 483 (1954).

41 *O Sampanis the aver džene mujal e Grecko*, Evropsko sudos vaš manušengere čačipena, e skarža n. 32526/05, 2008-IX bod 96.

42 *O Oršuš the aver džene mujal e Chorvatsko*, verdiktos so diňa o Baro senatos le Evropske sudostar vaš manušengere čačipena, body 184, 185.

43 Angluňi avrirodkeribeneskeri studija sikhľađa, hoj te dikhas, savo sikhľuviben o čhavore sikhľon/chuden hin “rasovo the socialno sthoviben džal jekhetanes oleha, sar hin kerde o probi, o visvědčeni/školsko řil the oda sar džanen te vičinel the te řikerel lače učitelēn, the keci predmeta, le čhavorengero sastipēn, jekhetaňi buťi le dajenca the le dadenca the mek but aver faktora, save bararen sikhľuvibneskere šanciji.” In: Orfield G, Frankenberg E, Chungmei L, *The Resurgence of School Segregation*, 2003, p. 5.

44 Viboris/Komitetos OSN vaš hospodarska, socialna the kulturna manušengere čačipena, obecná poznámka n. 20, Nadiskriminacija andro hospodarska, socialna the kulturna manušengere čačipena, bod. 19, Viboris/Komitetos OSN vaš oda te nane e rasovo diskriminacija, obecné doporučení XXVII, Romengeri diskriminacija, 16/08/2000, bod 18.

45 *E analiza pal individualno pedagogengero dikhiben pro čhavore, so lenge kempel specialno sajipen: Agorutno hiros le projektostar savo has le Miňisterstvos pal o sikhľuviben andre čechiko repulika*, Praha, O Miňisterstvos pal o sikhľuviben, pal o terne the fizkultura/tělovichova, 2009, šaj dikhen “pre: <http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/analiza-individualniho-pristupu-pedagogu-k-zakum-se>

46 *Viz: Strategija mujal nalačo socialno štatutos andro čiros 2011-2015*, str. 19.

FEBRUARIS O hiros le komisaristar Rady Evropy pro lidská práva nazvaná Lidská práva Romů a kočujících obyvatel v Evropě (Human Rights of Roma and Travellers in Europe) pale sikhavel pro verdiktos andre kauza *D.H.* the urgentno kampřipēn andre reforma te džal pal čechiko sikhľuvibneskero sistematos.

2012

- 47 Pal e škola pre internetova seri so hin le foros Ostrava.
- 48 E duma maškar e Amnesty International the e ERRC, Ostrava, 20. junos 2012.
- 49 E duma maškar e Amnesty International the e ERRC, Ostrava, 20. junos 2012.
- 50 E duma maškar e Amnesty International the e ERRC, Ostrava, 26. junos 2012.
- 51 O vakeriben Amnesty International le direktoriha andre škola, Ostrava, 20. junos 2012.
- 52 O vakeriben Amnesty International le direktoriha andre škola, Ostrava, 20. junos 2012.
- 53 Sikhľuvibneskero školakero programos n. 4 savo e škola iġa andro berš 2007, str. 4.
- 54 Novelizacija andre vihlaška Miňisterstvos pal o sikhľuviben n. 73/2005 Sb., aktualno andro septemberi 2011.
- 55 E Agentura vaš socialno integracija, *E Strategija andro mariben mujal nalačo socialno štatutos andro čiros 2011-2015*, Praha, 2011.
- 56 O Zakonos n. 561/2004 Sb., školsko zakonos, § 16.
- 57 Vihlaška, savi kerďa o Miňisterstvos pal o sikhľuviben n. 65/2005 Sb., §3, odst. 7, písm.c, šaj dikhen pre: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-65-2005-sb-1>
- 58 Čechiko školsko inspekcija, *Tematicko hiros: so hin kerdo la transformacijaha pro školi, save has zvlaštna andro školsko berš 2011/2012*, Praha, 2012 sera. 8.
- 59 *E analiza pal individualno pedagogengero dikhiben pro čhavore, so lenge kempel specialno sajipen: Agorutno hiros le projektostar savo has le Miňisterstvos pal o sikhľuviben andre čechiko republġika, Miňisterstvos pal o sikhľuviben, vaš o terne the fizkultura/ tělovichova*, 2009.
- 60 Vake riben terenne buřariha khatar jekh narajibneskeri organizacija Ostravate, 26.julis 2012.
- 61 E duma maškar e Amnesty International the e ERRC, Ostrava, 21.jun 2012.
- 62 Vakeriben ERRC le direktoriha khatar e škola n.2, Ostrava, 7.februar 2012.
- 63 Čechiko školsko inspekcija, *Tematicko hiros: so hin kerdo la transformacijaha pro školi, save has zvlaštna andro školsko berš 2011/2012*, sera. 8.
- 64 *E Strategija mujal nalačo socialno štatutos andro čiros 2011-2015*, str.23.
- 65 Miňisterstvos pal o sikhľuviben. Pre soste hin nekhubter phučo te džal pal o sikhľuviben anglal e škola. Šaj dikhen pre: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/nejcastejsi-dotazy-k-predskolnimu-vzdelavani>
- 66 *E Strategija mujal nalačo socialno štatutos andro čiros 2011-2015*, str. 22.
- 67 *E Strategija mujal nalačo socialno štatutos andro čiros 2011-2015*, str. 22-23.
- 68 "Ustanovení o volbě rodičů" del le dajende le dadenge šancija te kidel avri e škola, savi lenge džal pre dzeka, na dikhel pre oda, andre savo foroskero koter o čhavoro bešel. O direktoris andal e škola, savi avri kidenas, musaj lel o čhavoro andre škola, na dikhel pre oda, kaj o čhavoro bešel, te les hin mek than andre trijedi. Viz sikhľuvibnaskero zakonos (Školský zákon): n. 561/2004 Sb., §36 odst. 5.
- 69 O vakeriben la Amnesty International, Ostrava, 20.junos 2012.
- 70 E Evropsko komisija mujal o rasismos the e intolerancija, O hiros pal e Čechiko republġika (Štar-to monitorovačno kolos kolo), 2009, sera. 29, bod. 89.
- 71 Orfield G, Frankenberg E, Chungmei L, Segregacija the lakero barariben andro školi ("The resurgence of School Segregation"), In: *Educational Leadership*, Januar 2003, svazek 60 (4).

2012

JUNOS E Rada Evropy diřa o verdiktos kije kauza D.H., kaj phenel, hoj sig kempel te kerel so phenda o sudos, avka te hin te dikhel andro terenos o progresis andro sikhľuviben.

ČECHIKO RAJARIBEN NA KEREL LAČHI BUŤI IMAR PANDŽ BERŠ. O ŠKOLI DISKRIMINEN LE ROMEN

Andro berš 2007 diňa o Evropsko sudos vaš manušengere čačipena baro verdiktos, kaj phenel, hoj has čhindo o čačipen vaš o sikhľuviben, te o romane čhavore has bičhade andro školi vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha.

Sam pandž berš dureder, ča čeporo hin feder, le čhavorengero čačipen vaš o sikhľuviben šaj avel dureder čhindo. O čechiko rajariben na kerelas bare, sistemovo zaačhibena. Thode ča o churdo pindro anglal odoj the adaj, aľe o romane čhavore furt šaj hine bičhavkerde andro školi vaš o čhavore loka mentalno retardacija abo andre segregimen školi - oda hin baro bibacht vaš lengero dživipen.

E Amnesty International the o Evropské centrum pro práva Romů vičinen, kaj o čechiko rajariben mindar preačhel la diskriminacijaha te džal pal romane čhavore andro sikhľuviben. Musaj te lel savore zaačhibena, kaj te agorisaľol oda načačibneskero drom, oja kereka the nalačhe dživipeneha, kaj andre na perel aver čhavorengeri generacija.

Novembris 2012
EUR 71/006/2012

